

**A RESEARCH ON THE USE OF TURKISH
AND GEORGIAN ADDRESSING FORMS IN
PRONOUNS, VERBS AND ADJECTIVES**

**Türkçe ve Gürcüce Hitap Biçimlerinin Zamirlerde, Fiillerde ve
Sıfatlarda Kullanımı Üzerine Bir Araştırma**

Burcu Meliha KESER¹

Abstract

Addresses have an important place both in written literature and in the daily spoken language and they are used frequently. In our research, almost every word was expressed as an address. The fact that they are using so many forms of speech shows that how rich the narrative opportunities of Turkish language are. Addresses are also widely used in Georgian as well as Turkish. In researches, it was seen that the use of the addresses in pronouns, verbs and adjectives. In the present study, the references used in Turkish and Georgian are generally referring to the second singular and the second plural. The second singular and the second plural are used in Turkish. However, in the study; in both languages, it is stated that there is not a wide variety of address used in pronouns. The forms of address seen in verbs in Turkish and Georgian are meant to express the relationships of courtesy, respect and friendship, and the form of address is represented by using attachments. It is stated that it is used as an address in Turkish and Georgian. Adjectives used as an address are qualifying adjectives. In Turkish, it is generally seen that adjectives are used together with names and possessive pronouns. In Georgian, the adjectives show an evaluation within themselves and two types of evaluation are stated. In this study; as a form of addressing In Turkish and Georgian languages, it has been emphasized and evaluated what kind of appendices, verbs and adjectives are used and how they are used.

Key Words: Turkish, Georgian, Addressing Forms, Adverb, Verb, Adjective.

Öz

Hitapların hem yazılı edebiyatta hem de günlük konuşma dilinde önemli bir yeri vardır ve sık olarak kullanıldığı görülmektedir. Yaptığımız incelemelerde neredeyse her kelimenin hitap olarak ifade edildiğine rastlanılmıştır. Hitap biçimlerinin bu kadar çok kullanıyor olması Türk dilinin anlatım olanaklarının ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Hitaplar Türkçenin yanı sıra Gürcücede de yaygın olarak kullanılmaktadır. Araştırmalarda hitapların zamirlerde, fiillerde ve sıfatlarda da kullanımının olduğu görülmüştür. Sunulan çalışmada Türkçede ve Gürcücede kullanılan hitaplar genellikle ikinci tekil ve ikinci çoğul şahsa gönderme yapmaktadır. Türkçede kullanılan ikinci tekil ve ikinci çoğul şahıs hitapları sen ve siz, Gürcücede kullanılan ikinci tekil ve ikinci çoğul şahıs hitapları ise shen ve tkvendir. Ancak yapılan çalışmada her iki dilde de zamirlerde kullanılan hitapların çok çeşitli olmadığı ifade edilmiştir. Türkçede ve Gürcücede fiillerde görülen hitap biçimleri ise nezaket,

¹ Doktora Öğrencisi; Tiflis Sokhumi Devlet Üniversitesi, burcukeser01@gmail.com.

ArticleHistory:

Received

03/10/2018

**Received in revised
form**

03/10/2018

Accepted

07/12/2018

Available online

15/12/2018

saygı ve dostluk ilişkilerini ifade etmek içindir ve ekler kullanılarak fiilin hitap biçimi temsil edilmektedir. Türkçede ve Gürcücede geniş bir yer kaplayan sıfatlarında hitap olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Hitap olarak kullanılan sıfatların niteleme sıfatları olduğu belirtilmiştir. Türkçede genellikle sıfatların, isimlerle ve iyelik zamirleriyle beraber kullanıldığı görülmüştür. Gürcücede ise sıfatlar kendi içinde değerlendirme göstermektedir ve iki tür değerlendirme ifadesi olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada Türkçede ve Gürcücede hitap biçimi olarak ifade edilen zamirlerin, fiillerin ve sıfatların hangi ekler aldığı ve nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuş ve değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Gürcüce, Hitap biçimleri, Zamir, Fiil, Sıfat.

GİRİŞ

Dilin ana amacı insanlar arasındaki iletişimi kurmaktır. İletişim, iki veya daha fazla kişi arasında bilgi, görüş ve düşünce alışverişini sağlamaktadır. Bilginin gönderilmesi-alınması yazılı veya sözlü olmaktadır. İletişim sürecinde bilginin gönderilmesi için en az bir konuşmacı ve bilginin yerine ulaşması içinse bir dinleyici gerekmektedir. Diyaloğun oluşması için kesinlikle bir konuşmacıya ihtiyaç vardır. Diyaloğa dâhil edilen her birey farklı dilbilimsel yönleriyle ele alınmalıdır.

Konuşmacı-dinleyici, yazar-okuyucu vb. iletişimin sayısı, durum ve iletişim türüne göre değişmektedir. İdeal bir iletişimin sağlanması için, konuşmacıların sadece kendi çıkarlarını değil dinleyicilerin çıkarlarını da dikkate alması gerekmektedir. İletişimde büyük bir iletişimsel yük taşıyan hitap biçimlerinin de önemli bir rolü vardır. Hitap biçimlerinin doğru kullanımı konuşmacılar arasında başarılı iletişimin tek belirleyici faktörüdür.

Dil ile toplum ilişkisini gösteren en karakteristik işaretlerden birisi sentaks konusu içinde bulunan hitapların, hitap bloklarının ve hitap gruplarının niteliğidir. Hitaplar genelde konuşmayı başlatma görevine sahiptir. Hitaplar sevgi, saygı ve nezaket ifadeleri bildirdiğinden toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Hitap sözcükleri, konuşmacı ve dinleyici arasındaki toplumsal bağı yansıtmaları bakımından da önemlidir. İnsanlar toplum içerisinde amca, kardeş, teyze, hala, abla, birader gibi hitap bildiren kelimeler kullanmaktadırlar. Çünkü Türk örf ve adetlerine göre kendinden yaşça büyük kişilere isimleriyle hitap etmek saygısızlık olarak algılanmaktadır ve isimlere gelen hanım, bey gibi unvanlar veya amca, teyze, dayı gibi akrabalık bildiren hitapların kullanılması daha uygun görülmektedir.

Hitaplar statü, zekâ ve eğitim farkını gözetmeden nerdeyse herkesin kullandığı sözcüklerdir. Şahsın yaşına, cinsiyetine, mesleğine ve seslenme amacına göre değişiklik göstermektedir. Türk dilinde büyük bir öneme sahip olan hitapların, kullanıldığı ekler açısından, kelime çeşidi açısından ve cümlede bulunduğu pozisyonu bakımından çalışmalar oldukça az bulunmaktadır ve gramer kitaplarında biçim bilgisi temel alınarak sözcük türleri içerisinde yer almaktadır. Bazı dil bilimciler bu konuyla ilgili çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Yoldaşev'e (2012: 441) göre "Sesleniş (vokatif) kategorisi, bir başka deyişle konuşan kişinin kendi konuşmasına bir çeşit dikkat çekme çabası, bir tür sesleniş, birçok dilde olduğu gibi Türk dillerinde de herhangi bir özel morfolojik işarete sahip değildir". Bundan dolayı da dilbilimiyle ilgili kaynaklarda hitaplar farklı bölümlerde anlatılmamıştır.

Prof. Dr. Alaeddin Mehmedoğlu, hitap için "Gramer yönünden cümlenin başka öğeleriyle bağlanmayan, yalnız müracaat olunan şahsı bildiren veya nesneyi adlandırmak için ismin, zamirin, isimleşmiş sıfatın veyahut onların eşdeğeri olan kelime veya kelime

grubudur ifadesini kullanmıştır. Bağlacın, edatın, takının, ünlemin, hitabın cümle ögesi olmadığını; lakin cümlenin kuruluşunda önemli bir etkisi olduğunu” açıklamaktadır (Mehmedoğlu, 2006: 142).

Hitap dinleyicinin /okuyucunun dikkatini çekmek ve konuşmacının dinleyiciye karşı tutumunu ifade etmek ve aralarında ki sosyal mesafeyi göstermek için sözlü veya yazılı olarak ifade edilen söz veya konuşmadır. Alyılmaz’a (2011: 136) göre “Seslenmeler, gerçekte cümlede alıcıyı uyaran, mesajın / bilginin iletilebilmesi için onu iletişim ortamına çeken cümle öğeleridir.” Yani hitabın gerçekleşmesi için verici ve alıcının iletişim ortamına çekilmesi gerekmektedir. Banguoğlu, hitapları ünlemler konusu içerisinde anlatmaktadır ve “ünlem olan başka kelimeler” adı altında “ünlemlen isimler” şeklinde göstermektedir. Banguoğlu bu kısımda “Adların seslenmede, çağırmada ünlem işleyişinde kullanıldığını ve asıl ünlemlerle olduğu gibi çoğu zaman kendilerinden sonra maksadı açıklayıcı bir cümle aldığını.” belirterek konuya açıklık getirmektedir (Banguoğlu, 1990: 399).

Korkmaz, hitapları ünlem konusu içinde “dışa dönük ünlemler” başlığı altında “seslenme (hitap) ünlemi” olarak ele almaktadır. Seslenme ünlemi için “İnsanların karşısındaki insanlara seslenmesi veya hayvanları çağırması ya da yönlendirmesi için kullandıkları ünlem türleridir.” demiştir (Korkmaz, 2009: 1174).

Muharrem Ergin, hitapları edatlar konusu içerisinde “seslenme edatları” başlığı altında incelemiştir. Konuyla ilgili olarak “Bunlar hitap edatlarıdır ve ünlemler gibi his, heyecan, tabiat sesi şeklinde bir şey, bir hal bildirmezler. Hiçbir ifadeleri yoktur. Sadece hitap, seslenme vasıtalarıdır.” şeklinde açıklamada bulunmuştur ve “a beyim, ey arkadaş, ay oğul” örneklerine yer vermiştir (Ergin, 2009: 350). Fakat örneklerdeki edatlar çıkarıldığında geriye hitapların kaldığı görülmektedir. “Beyim, arkadaş, oğul.”

Gencan, hitapları “eytişler (hitaplar)” kelimesiyle ifade etmektedir ve çalışmasında da eytişlerin birer ünlem olduğundan bahsetmektedir (Gencan, 1979: 489).

Gencan, hitapların görevinin “ikinci kişinin dikkatini uyandırmak, sözün kendisine yöneldiğini hatırlatmak olduğunu açıklamakta ve hitapların tümcenin ögesi olmadığını, virgül veya ünlem imiyle ayrıldığını.” ifade etmektedir. Ayrıca Adların da, hitap olabileceğini, her coşkulu hitabın ünlem sayılabileceğini dile getirmiştir (Gencan, 1979: 157).

Gülensoy, seslenmeleri “seslenme edatları” olarak ele almakta ve “Seslenme edatları genellikle seslenen, hitap edilen isimlerle birlikte kullanılır” şeklinde açıklamaktadır (Gülensoy, 2005: 425).

Prof. Dr. Metin Karaörs hitaplardan bahsederken “Bunlar bir ünlem edatı ve bir isimle veya isim grubuyla oluşan ünlem grubudur, bu gruplar hitap vazifesi gören cümle dışı unsurlardır.” şeklinde görüşünü ileri sürmüştür (Karaörs, 1993:198).

Hitap kelimelerinin, edatlar veya ünlemler konusu içerisinde yer alıyor olması genel bir fikirdir. Fakat yapılan araştırmalar gösteriyor ki hitap kelimeleri yalnızca edat ya da ünlem grubu içerisinde gösterilemez. İsimler, fiiller, sıfatlar, zamirler de hitap kelimesi olarak kullanılabilir. Bilindiği üzere kelimelerin sadece bir anlamı veya bir görevi yoktur. Yani fiil olarak kullanılan bir kelime hem ünlem hem de hitap kelimesi olabilmektedir (Hasan! , Ayşe! , Çal ulan!).

Yöntem

Bu makalede hitap biçimlerine ait Türkçe, Gürcüce, İngilizce yazınlar taranarak alt yapı oluşturulmuştur. Ön bir çalışmayla hitap biçimlerine ait kaynaklar toplanmıştır. Toplanan kaynaklardan hitaplar için yalnızca birkaç örnek alınmıştır.

Çalışmada elde edilen bilgilerden konuyu yansıtacak şekilde örnekler verilmiştir ve hitap biçimlerinin oluşturduğu yapılar dikkate alınarak sıralanmıştır.

1. Zamirlerde Hitap Kullanımı

Türkçenin sözcük türlerinden biri de zamirlerdir. Türkçedeki sözcük türüne temel olarak bakıldığında ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Bunlar İsim ve fiil soylu sözcüklerdir. Zamirler metin içerisindeki anlama göre bir başka sözcüğü temsil edebilirler ve o sözcüğün yerine geçebilirler. Zamir dilin söz dağarcığı içinde bulunmaktadır ve herhangi bir dilden aktarılamayan sözcük türüdür. Türkçenin eski dönemlerinden günümüze kadar zamirler, dilbilimcilerin üzerinde çalıştığı konulardan biri olmuştur ve bu konuda ciddi çalışmalar yapılmıştır. Dil bilgisi kitaplarında zamirlerin sözcük türetmeye en az uygun olan sözcük türü olduğu anlatılmaktadır. Zamirler isimlerin yerlerini tutan, kişileri ve nesnelere ifade edebilen veya işaret ederek karşılayan sözcük türlerindedir (Korkmaz, 2009: 399) ve sayıları çok sınırlıdır fakat kapsamları geniş ve sınırsızdır. Zamirler hitap biçimi olarak da kullanılmaktadır.

Türk dilinde zamirler görevleri bakımından yedi alt gruba ayrılmaktadır bunlardan biride şahıs zamirleridir. Şahıs zamirleri üç tekil ve üç çoğul olmak üzere altı şahısta toplanır (Korkmaz, 2009: 405). Ben, sen, biz, siz şahıs zamirlerinin metnin içerisindeki anlama göre kişi veya kişilerin adının yerine kullanıldığı bilinmektedir. Türkçede şahıs zamirlerinin yapım eki almış biçimine nadiren rastlandığı görülmektedir. Şahıs zamirleri, canlı ve cansız varlıkların yerini alabilen kelimelerdir. Türkçede zamirlere ekler destek sağlamaktadır. Bazı durumlarda şahıs ekleri zamir görevini tamamen üstlenebilmektedir.

Şahıs zamirleri belirli sebeplerle teklik ve çokluk biçimi bakımından kullanımda birbirlerinin yerine geçebilirler. İncelik ve saygı göstermek amacıyla konuşma ve yazıda sen yerine siz zamirinin kullanılışı da çok yaygındır (Korkmaz, 2009: 407).

Ben sadece sizden bahsettim (Orhan Kemal, 1956).

Üstün sevgi ve yakınlık duyma belirtisi olarak siz yerine sen zamiri kullanılabilir.

Ey Tanrım! Sen bize yardım et!

Konuşmacılara hitap eden zamirler hitap zamirleridir. Hitaplar muhataba ya da muhataplara atıfta bulunan zamirlerin biçimlerini temsil etmektedirler. Burada ikinci şahıs zamirleri kastedilmektedir; bunlar Gürcüce de shen (შენ) ve tkven (თქვენ), Türkçede sen ve siz, İngilizcede you, Fransızcada tu da vois, Almancada du ve ihr.

Diyakronik açıdan, gerçek kişi zamirine ait olmayan zamir biçimleri de hitap grubuna girmektedir ve o zamirin ürünüdür. Hitap sırasında 2. şahsa saygı maksadıyla kullanılmaktadır. Örneğin Gürcüce tavad (თავად) kendi, kendisi (Belgisiz Zamir) ← tavi (ისიმ, თავი) baş.

“tavad tkven rogor brdzanebi(t)?” (თავად თქვენ როგორ ბრძანებდები(თ)); Siz kendiniz nasılsınız?

“tavad rogor gik*itkhot?” (თავად როგორ ვიკითხოთ).

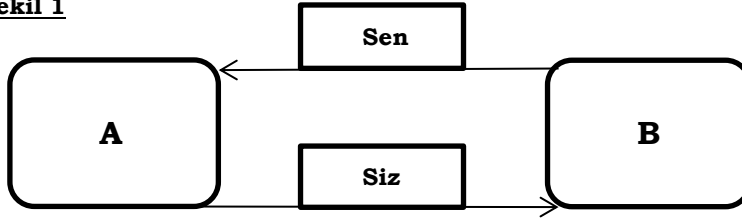
Gürcü dilinde ve Türk dilinde hitap olarak kullanılan zamir daha çok ikinci tekil şahıs ve ikinci çoğul şahıs zamirleridir. Tekil 2. şahıs zamiri Türkçede sen, Gürcücede shen (შენ, sen), 2. çoğul şahıs zamiri Türkçede siz, Gürcücede Tkven (თქვენ, siz) dir.

(1) Shen ch'k'viani k'atsi khar (შენ ჭკვიანი კაცი ხარ) (T). Sen akıllı adamsın.

(2) Tkven ch'k'viani k'atsi khart// brdzandebit (თქვენ ჭკვიანი კაცი ხართ//ბრძანდებით) (V). Siz akıllı adamsınız.

Gürcistan'da ve Türkiye'de ana dillerini konuşan gençler yaşı büyük ve sosyal statüsü onlardan yüksek olan kişilere siz zamiriyle hitap etmektedirler. Örneğin, kolayca gösterilebilecek bir öğrenci profesörü şeması:

Sekil 1

Bu model A'nın bir öğrenci ve B' nin de bir profesör olduğu durumu doğru bir şekilde yansıtmaktadır. Ama bu açıdan da durum her yerde aynı değildir. Örneğin İsveç'te İsveç dili konuşan öğrenci profesöre sen (du) zamiriyle hitap etmektedir.

Türkiye'de sosyal statüsü yüksek olan bir kişi, örneğin, yönetici çalışanına sen diye hitap ederken çalışanı da ona siz diye hitap etmesi gerekmektedir.

Bir şahsa hitap ederken sen zamiri, birçok kişiye (ikiden fazla) hitap ederken de siz zamiri kullanılmaktadır. Siz zamirinin tek bir kişiye hitap ederken de kullanımı bulunmaktadır ve bu kullanım arada saygı olduğunu göstermektedir. Ama esas olarak kullanımı birden fazla kişiler içindir. Örneğin bir adamla görüşeceksek ve tanımiyorsak siz zamiriyle hitap ederiz. Burada siz zamiri birden fazla kişiyi ifade etmez. Bu durumda siz ve sen zamiri aynıdır. Ancak aralarında az da olsa fark vardır. Gel ve geliniz de olduğu gibi. Genelde *gel* diye seslenilmektedir ama arada saygı varsa *geliniz* diye hitap edilmektedir.

Yukarıdaki anlatılandan yola çıkarak "siz" kelimesi iki anlama sahiptir.

1. Birden fazla kişiye hitap etmek için kullanılan anlamı (bu kelimenin genel anlamıdır)
2. Bir kişiye hitap etmek için kullanılan anlamı (saygı içeren bir konuşmadan çıkan özel anlamıdır).

Kişi zamirleri sadece bizim hitabımızı ve bizim “kişisel” dünya görüşümüzü ifade etmez, aynı zamanda halkla ilişkiler sistemini yansıtan küçük bir aynayı temsil eder.

Hitap biçimlerinde iyelik zamiri de oldukça sık bulunmaktadır fakat hitaplardan bağımsız bir şekilde kullanılmamaktadır.

* ' Bu simge harfin okunuşunun sert olduğunu göstermektedir.

Hitaplarda şahıs zamirini yaygın bir şekilde görmekteyiz. Örneğin;

Siz çocuklar, umarım beni hayal kırıklığına uğratmazsınız.

Sen, buraya gel!

Sen, büyükanne pencereden uzaklaş!

Shen modi ak! (შენ, მოდი აქ!)

İletişim sırasında da, şahıs zamirleri önemlidir. Bunlar; me- chven (მე-ჩვენ), shen- tkven (შენ- თქვენ), ben- biz, sen ve siz'dir.

Biz zamiri 1. çoğul şahıs zamiri olarak tanımlanmaktadır, ben ise ne biçim olarak ne de içerik olarak çoğul şahıs zamirini temsil etmemektedir. Yani biz -ben +başka biri ya da başkaları.

Her iki dilde zamirin ayırt edilebilir iki anlambilim çeşidi vardır: Bunlardan biri kapsayandır diğeri ise özeldir. Kapsayan, hitap edilen kişiyi içeren 1. çoğul şahıs zamiridir. Özel ise herhangi bir dinleyici grubuna dâhil olmayan fakat konuşmaya katılan 1. çoğul şahıs zamiridir.

Biz zamirinin iki çeşit anlamı olduğundan bahsetmek gerekmektedir: 1. Kendi kendine konuşan kişi ve ona konuşan kişi. Bu durumda biz kelimesinin anlamı aynıdır, ben ve sen veya ben ve siz. Burada biz zamiri kapsayandır. 2. Konuşan kişi diğerine ya da diğerlerine kendisinden bahseder. Bu durumda da biz kelimesinin anlamı aynıdır, ben ve o veya ben ve onlar. Buradaki biz zamiri ise özeldir.

Şahıs zamirleri ben ve biz, alıcıdan bahsetmektedir buna göre ikinci şahıs zamirleri de muhataba hitap etmek için kullanılmaktadır. Bilindiği gibi sen –shen (შენ), tek şahıstan bahseder, siz –tkven (თქვენ), ise iki veya daha fazla şahıstan bahsetmektedir. İletişim sırasında tek kişiye sadece “sen” biçimiyle hitap ederler ancak bazı durumlarda “siz” diye de hitap edilmektedir.

Siz, Mehmet Bey nerelerdesiniz?

Tkven, bat'ono ak'ak'i sad midikhart? (თქვენ, ბატონო აკაკი სად მიდობართ?)

Sıradan bir konuşmada bazen tek bir kişiye de “siz” diye hitap edilmektedir. Bu durumda “siz” zamirine nasıl bakılmalıdır? “Siz” kelimesi burada çok kişiyi mi ifade etmektedir? Tabi ki hayır. Bu durumda “siz” zamiri “sen” zamiriyle aynıdır. Yani kişi zamirleri siz ve tkven'in (თქვენ) iki görevi vardır: a) çoğulu ifade eder, b) nezaket ve saygı ifade eder. Hitabın nezaket biçimleri Latincenin etkisiyle Avrupa dillerine girmiştir. Her iki dilde “sen” ve “shen” şahıs zamirleriyle hitap ederken muhatapların yaşına, onların arasındaki farka ve bazı durumlara bağlıdır.

“Sen, siz ve shen (შენ), tkven (თქვენ)” zamirleriyle hitap etmek alıcı ve vericinin tanışıklık durumuna bağlıdır. “Siz ve tkven (თქვენ)” hitap biçimiyle yabancı insanlara veya daha az tanıdık kişilere hitap edilmektedir. “Sen ve shen” hitap biçimi ise yakın kişilere ve tanıdıklara hitap ederken kullanılmaktadır. “Sen -shen (შენ)” ve “siz -tkven (თქვენ)” hitap biçimlerinden birini kullanmak sadece yabancı veya tanıdık olup olmamasına bağlı değildir aynı zamanda konuşmacının yaşının da, durumunun da göz önünde

bulundurulmasına da bağlıdır. Alıcı ve verici önceden tanışık olabilir ama birbirlerine nezaket olarak “siz -tkven (ოქვენი)” hitap biçimiyle hitap edebilirler ya da aksini kullanabilirler. Yakınlık en hızlı gençler arasında olur. Onlar genellikle birbirleriyle tanıştıkları andan itibaren sen-shen hitap biçimini kullanmaktadırlar.

Tanışıklık süresi her zaman kişileri etkilememektedir. İki kişi birbirini uzun süredir tanıyorsa ve hatta arkadaşlarsa, onlar resmî form olan “siz / tkven (ოქვენი)” zamirini kullanabilmektedirler. Böyle bir ilişki nadiren “siz / tkven (ოქვენი)” hitap biçiminden “sen / shen” hitap biçimine geçişte olmaktadır. Bu esas olarak orta yaştaki kişilerin ve yaşlı insanların ilişkilerinde görülmektedir ve onlar birbirlerine karşılıklı saygı göstermektedirler. Resmî ilişkilerde “siz / tkven (ოქვენი)” hitap biçimini seçmek gerekmektedir. Resmî ilişki protokolün belirlediği kurallara bağlıdır. Bunlar: İş görüşmeleri, siyasi toplantılar, oturumlar vd. Bunun aksine gayri resmî ilişkiler ise gündüzdür. Buna dayanarak tek kişi ve aynı kişiler birbirleriyle ilişkilerinde “sen / shen (შენი) veya siz / tkven (ოქვენი)” hitap biçimiyle resmî veya gayri resmî ortamda birbirleriyle temas kurabilmektedirler.

İki meslektaşın oturum öncesi diyalogu:

Ömer, bana notları neden vermiyorsun? Oturum sonunda ben konuşacağım. Tamam mı?

Tamam, Hasan.

Oturum sırasında:

Ömer Yılmaz, size soru sorabilir miyim?

Lütfen, Buyurun sizi dinliyorum, Hasan Yıldız.

Gayri resmî durumda “sen / shen (შენი)” hitap biçiminden “siz / tkven (ოქვენი)” hitap biçimine geçmek veya tam tersi olması, muhataplar arasındaki gerginliği ve dargınlığı göstermektedir.

Brown ve Gilman (1960) “sen / siz” zamirlerini “V ve T” sembolleri ile tanıtmaktadır. Basit ve samimi hitap zamirleri T ile kibar, saygılı ve mesafeli hitap zamirlerini ise V sembolleriyle göstermektedirler. T Latince (sen) gelmektedir. V 'de Latince vos'un (siz) kısaltılmış bir biçimidir. Yani bu semboller sen / siz hitabını işaret etmektedir.²

Zamirlerle ifade edilen hitapların çok çeşitli olduğu söylenemez. Temel olarak ikinci şahıs zamiri göreviyle kullanılmaktadırlar. Fakat bazı diller ise ikiden fazla seçeneğe sahiptirler.

Braun'un sınıflandırması şu şekildedir:

Tablo: 1

Zamirler	Fiiller
İkinci şahıs zamirleri T / V	Esnek fiiller

² Braun F. (1988), Terms of address, Berlin-New York-Amsterdam, s. 8.

T ve V1, V2, V3... V zamirinin nezaket açısından önemi diğer varyantların durumuna bağlıdır. V1 ile V2 karşılaştırıldığında V1 kibar biçim olmayabilir. Modern Portekizcede V zamiri “Vocês” üçüncü bir kişiye sözlü hitap veya dolaylı hitap biçimiyle karşılaştığı zaman daha az nezaket içermektedir (Braun, 1988: 43).

T ve V kısaltmaları terim açısından gerçekten fayda sağlamaktadır. Çünkü sen / siz sözcükleri her dile yerleşmemiştir. Sadece ikinci tekil ve çoğul zamirlerde görülmektedir. Bu yöntemle, konuşmanın diğer kısımları da katkıda bulunur (füller: gel-geliniz, git-gidiniz, otur-oturunuz ...). Ancak hitabın bazı sistemlerinin karışık olmasından dolayı, V ve T terimleriyle zamiri açıklamak oldukça zordur.

Yukarıda ki anlatılanlara dayanarak sen ve siz zamirlerinin kullanımı genişletilmiştir;

Tablo: 2

<p>Siz -Tkven hitap biçiminin kullanımı (V)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yabancı, daha az tanıdık olan kişilere hitap ederken kullanılması 2. Resmi ilişkilerde kullanılması 3. Muhataba hitap ederken nazik ve sıcak ilişkiyi ifade etmek için kullanılması 4. Eşit veya üst pozisyondaki, yaşça büyük kişilerle ilişkilerde kullanılması
<p>Sen - Shen hitap biçiminin kullanımı (T)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yakın ve iyi tanıdık olan kişiler için kullanımı 2. Gayri resmi ilişkilerde kullanılması 3. Muhatap ile dostluk ilişkilerinde kullanılması 4. Pozisyon, yaş ortalaması veya yaşça küçük kişilerle ilişkilerde kullanılması

Yukarıda belirtilen isimlerden başka hitap sırasında farklı türden ayrı ifadeler ve ses birleşimleri kullanılmaktadır. Örnek olarak, merhaba, özür dilerim, affedersiniz gibi.

Bütün bu söz ve ifadeler konuşmacıya karşı nezaket ve saygıyı ifade etmektedir. Yani onlar kibar hitap biçimlerine aittir. Hitap biçimlerinin sadece dikkat çekme görevleri vardır. Onlar muhatabı asla isimlendirmez, sadece muhatabın dikkatini çekerler. Çünkü muhatabın ilgisini çekmek hitabın ana işlevlerinden biridir.

İyelik zamiri hitabın ifade biçimi olarak asla sayılmaz. Çünkü o hitap olarak hiçbir zaman bağımsız kullanılamaz ve onun sadece geçiş görevi vardır. Kişisel mesafelerin birbirleriyle ilişkili olduğu durumlarda, hitap genellikle “benim” tarafından telaffuz edilir ve anlamı kuvvetlendirir.

Ne yaparsan yap benim sevgili oğlum, senin eşin olan bir kızla evlen.

Yaşadığın dünyayı anlamaya çalışmıyorsun benim oğlum.

Türkçede ve Gürcücede “sen / shen (შენ) – siz / tkven (თქვენ)” şahıs zamirleriyle hitap ederken konuşmacıların yaşına onların arasındaki mesafeye, tanışıklık derecesine, resmi ve gayri resmi durumuna, onların mevkiine bağlıdır. Gürcücede ve Türkçede bazen aşkım, canım, güzelim gibi hitap biçimleri belirli çevreler tarafından yabancıya hitap ederken de kullanılmaktadır. Böyle bir durumda hitabın bu biçimleri cümlenin başında veya sonunda kullanılmaktadır.

“Sen” zamirinin kalıplaşmış sözlerde tek başına kullanıldığı da görülmektedir.

Ayşe, benden sana arkadaş tavsiyesi: Sen sen ol, kimsenin işine karışma.

Hitap edilen şahıs belirsiz biri de olabilir. Bu tarz kullanımlar daha çok televizyonlarda görülebilmektedir. Ör. “Açken sen sen değilsin!”

2. Fiillerde Hitap Biçimleri

Fiiller muhatabı belirten ve ekler aracılığıyla olan hitabın fiil biçimlerini temsil ederler. Çoğu zaman bu fiil biçimleri yetersizdir ve bu nedenle onlara zamir ekleri eşlik etmektedir. Zamirlerin kullanılmasının gerekli olmadığı dillerde fiil hitabı ifade etmektedir. Örneğin Fince bir cümle mihin menet? “Nereye gidiyorsun sen“? (Braun, 1988: 8-9). Fiil olan mene-t hitap biçimini temsil eder, son ek “-t ” (ikinci tekil şahıs) muhatabı işaret eden tek unsurdur. Seçmeli zamirlere sahip olan dillerde, fiil hitabın ifade aracıdır. Yani zamirin açıklayıcı kullanımından kaynaklanan nezaket veya belirsizlik durumlarında fiil hitabı ifade eder. Zamir ve ismin dışında üçüncü şahıs sözlü hitap biçimi genellikle muhatap aracılığıyla nötr seçenek olarak kullanılır. Bazı dillerde kişi zamirleriyle birlikte fiillerin kullanılması zorunlu değildir. Örneğin, Almanca ve Fransızca emir biçimleriyle kişi zamirleri kullanılmamaktadır. Komm! “Gel- modi (მოდო)” (ikinci tekil şahıs), kommt “geliniz-gelin-modit (მოდოთ)” (ikinci çoğul şahıs), ama: Kommen Sie! “gelin-geliniz-modit (მოდოთ) (V formu), viens! “gel-modi (მოდო)” (ikinci tekil şahıs), venez! “geliniz-mobrdzandit (მობრძანდოთ)” (ikinci çoğul şahıs ve V formu).

Türkçede ve Gürcücede sen ve siz zamirleri hitabın fiil biçimlerine işaretlenmiştir, bu yüzden onların eşlik etmesine ihtiyaç yoktur.

Fiilin hitap formları nezaket veya dostluk ilişkilerini ifade etmek için kullanılmaktadır. İlk sıra bu fiillere aittir. Örneğin; geliniz, oturunuz, buyurunuz, afiyet olsun, mobrdzandit (მობრძანდოთ), dabrdzandit (დაბრძანდოთ), miirtvit (მიირთვით), inebet (ინებეთ). İkinci sırada ise; gel, otur, ye, modi (მოდო), daceki (დაჯექი), ch'amet (ჭამეთ). "Gel!-modi (მოდო!)" (tekil form), "Gelin!-modit (მოდოთ!)" (Çoğul, +, - kibar form), "geliniz!-mobrdzandit (მობრძანდოთ!)" (Kibar formu (+, - çoğul)).

Fiilin hitap biçimleri sözel iletişim sürecindeki muhatabı tanımlayan fiillerdir. Gürcücede fiil biçimi farklı anlamları ifade etmektedir. Fiilin önemi nezaketi ifade etmesi açısından özeldir.

Ulusal gelenekler ve kültürel normlarla şartlandırılmış fiillerin nezaket veya konuşma biçimi olarak kullanılması da kabul edilebilir.

Konuşma biçimi olarak 2. tekil ve çoğul şahıs zamirlerini ele alınması konuşmacıya ve muhataba saygı gösterme derecesini işaret etmektedir.

Gürcü dilinde fiilin konuşma işlevi iki faktör tarafından belirlenmektedir:

Birincisi Gürcü dili sisteminde kurulan dilin tekil ve çoğul biçimleri. İkincisi ise tekil anlamı olmasına rağmen çoğul biçimlerin farklı işlevinin olması.

Fiilin ikinci tekil ve çoğul şahıs biçimleri karşı karşıyadır. Yaz-yazın, yap-yapın, bak-bakın, dats'ere (დაწერე)- dats'eret (დაწერეთ)(t), gaak'ete (გააკეთე)- gaak'etet (გააკეთეთ)(t), ikhile (იხილე)-ikhilet (იხილეთ)(t). Burada -t sonek biçiminin iki işlevi vardır:

1. Birden fazla kişiye hitap ederken genellikle çoğulu ifade etmektedir. Örneğin, "Çocuklar, ev ödevinizi yapınız"- “ bavshvebo, sashinao davaleba gaak'etet (ბავშვებო, საშინაო დავალებას გააკეთეთ)”. ”

2. Bir kişiye hitap ederken nezaket ifade etmektedir. Örneğin, öğretim görevlisi bir öğrenciyi hitap ederken: Siz bu konunun sunumunu yapmalısınız- “ tkven am temis p'rezent'atsia unda gaak'etot (თქვენ ამ თემის პრეზენტაცია უნდა გააკეთოთ) ”.

3. Sıfatlarda Hitap Kullanımı

Türkçede geniş bir yer kaplayan sıfatların, isimlerden önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını işaret eden veya onları çeşitli yönlerden belirten kelimelerdir (Korkmaz, 2009: 333). Bazı dilbilgisi kitapları sıfatların belirtme ve vasıf adları olduğunu anlatmaktadır (Ergin, 2009: 244). Sıfatın anlam ve görev bakımından kendi varlığını göstermesi için mutlaka bir ismin önüne gelmesi ve o ismi nitelemesi gerekmektedir (Korkmaz, 2009: 333). Hitap ismin, zamirin, fiil dışında sıfatlarla da kullanılmaktadır. Hitap olarak kullanılan sıfatlar niteleme sıfatlarıdır.

Güzel kızım, bir bakar mısın bana?

Aferin sana çalışkan kızım, hep böyle ol!

Sıfatlar, isimlerle ve iyelik zamirleriyle beraber sık olarak kullanıldığı görülmektedir. Gürcücede sıfatlar kendi içinde değerlendirme gösterir. Olumlu ve olumsuz olarak iki tür değerlendirme ifadesi vardır.

1. Olumlu değerlendirme: hayatım, sevgilim, tatlım, aşkıım, güzelim, lamazo (ლამაზო), t'k'bilo (ტკბილო), dzvirpaso (ძვირფასო), chemo saqvarelo (ჩემო საყვარელო).

2. Olumsuz değerlendirme: salak, yalancı, şişko, ödle (korkak), deli, aptal, sulelo (სულელელო), idiot'o (იდიოტო), gijo (გიჟო), mat'quara (მატყუარა), msukani (მსუქანი).

Gürcücede olumlu değerlendirme ile ifade edilen sıfatlar iyelik zamirlerinden sonra gelmektedir (chemo (ჩემო, benim)). Türkçede ise iyelik zamirleri sıfatlardan hem önce hem sonra gelmektedir. Örneğin; chemo lamazo (ჩემო ლამაზო), chemo t'k'bilo (ჩემო ტკბილო), chemo saqvarelo (ჩემო საყვარელო), aşkıım benim, benim güzelim, hayatım benim.

Aşkıım benim, kendini nasıl hissediyorsun?

Hayatım benim, sana bir sürprizim var.

chemo lamazo, rogor khar (ჩემო ლამაზო, როგორ ხარ)?

chemo t'k'bilo, chemi suntkva khar (ჩემო ტკბილო, ჩემი სუნთქვა ხარ).

Olumsuz değerlendirme ise şahıs zamiri sen, shen (შენ) ile olmaktadır. Gürcücede 2. tekil şahıs zamiri shen (შენ)in, kısaltılmış hali she (შე) biçimiyle gösterilmektedir. Türkçede böyle bir kısaltma söz konusu değildir.

Seni aptal, buna nasıl yaparsın?

Seni korkak, çabuk git burdan!

she verago kalo (შე ვერაგო კალო).

she eshmak'o k'atso (შე ეშმაკო კაცო).

Her iki dilde olumlu değerlendirmenin ifadesi, akrabalara, aile bireylerine ve tanıdıklara hitap ederken kullanılır ve bu nedenle samimidir. Ancak şu da belirtilmelidir ki, konuşmacı olumlu değerlendirmenin bazı ifadelerini yabancılara hitap etmede kullanmaktadır. Bu ifadeler genellikle sonda ve başta ifade edilmektedir. Bu durum dinleyicide garip bir hisse neden olabilmektedir ve bazen laubalilik gibi gelebilmektedir.

Bunu alır mısınız, canım.

chemo k'argo, tkven puli movit'ane (ჩემო კარგო , თქვენი ფული მოვიტანე).

Canım size para getirdim.

SONUÇ

Hitap biçimlerinin gramer kitaplarında birbirinden farklı biçimlerde açıklandığı ve cümlede hangi pozisyonda bulunduğu dair farklılıklar olduğu görülmektedir. Hitapların hem yazılı edebiyatta hem de günlük konuşma dilinde bu kadar yaygın kullanılıyor olması, hitapların belirlenmesini ve hitaplarda kullanılan yöntemin ortaya çıkarılmasını gerekli kılmaktadır.

Hitaplar günlük konuşma dilinde fazlaca kullanılan sözcük türlerindedir. Diğer sözcük türleriyle de kullanıldığı görülmüştür ve bunlardan birisi de zamirlerdir. Zamirlerle ifade edilen hitaplar çok çeşitli değildir. Genellikle Gürcücede ve Türkçede ikinci şahıs zamirleri hitap olarak kullanılmaktadır. Türkçede “sen -siz” ve Gürcücede “shen (შენ) -tkven (თქვენ)” dir. Sen / siz zamirlerini V ve T sembolleri olarak tanıtılmaktadır.

Mevki sahibi kişilere, sosyal statüsü üst kişilere siz şahıs zamiri kullanılarak hitap edilmektedir. Siz şahıs zamirinin iki kullanımı olduğu görülmektedir. Sadece ikiden fazla kişi için kullanılmayıp tek kişi içinde kullanılmaktadır. Bu durumda siz şahıs zamiri nezaket içermektedir.

Türkçede ve Gürcücede “sen- shen (შენ)” kişi adlarıyla hitap edilmesi muhatapların yaşına ve onların arasındaki farka bağlıdır. Gayri resmî durumda “sen- shen (შენ)” hitap biçiminden “siz-tkven (თქვენ)” hitap biçimine geçmek veya tam tersi olması, muhataplar arasındaki gerginliği ve dargınlığı göstermektedir. Hitap biçimlerinin sadece dikkat çekme görevleri vardır. Onlar muhatabı asla isimlendirmemektedir.

Fiilin hitap biçimleri ekler aracılığıyla ve alıcıyı işaret ederek yapılmaktadır. Zamirlerin kullanılmasına ihtiyaç olmadığı zamanlarda fiil hitabı ifade etmektedir. Hitabın fiil biçimleri nezaket ifade etmek için ve çoğulu ifade etmek için kullanılmıştır. Gürcücede -t son ek eklenerek bu gerçekleşmektedir. Örneğin; geliniz, oturunuz, buyurunuz, mobrdzandit (მობრძანდით), dabrdzandit (დაბრძანდით).

Hitap ismin, zamirin, fiil dışında sıfatlarla da kullanılmaktadır. Hitap olarak kullanılan sıfatlar niteleme sıfatlarıdır. Sıfatlar, isimlerle ve iyelik zamirleriyle sık olarak kullanılmaktadır. Gürcücede sıfatların kendi içinde değerlendirilmesi söz konusudur. Olumlu ve olumsuz olarak iki tür değerlendirme yapılmıştır. Gürcücede iyelik zamirlerinden sonra sıfat gelmektedir. Türkçede ise sıfat hem iyelik zamirlerinden önce hemde iyelik zamirlerinden sonra gelmektedir. Örneğin; chemo lamazo (ჩემო ლამაზო), chemo t'k'bilu (ჩემო ტკბილო), chemo saqvarelo (ჩემო საყვარელო), aşkım benim, benim canım, güzelim benim.

Her iki dilde konuşmacı olumlu değerlendirmenin bazı ifadelerini yabancılara hitap ederken kullanılmaktadır. Bu ifadeler genellikle sonda ve başta yer almaktadır. Bu durum

dinleyicide garip bir hisse neden olabilmektedir ve bazen de laubalilik gibi gelebilmektedir. Örneğin; Bunu alır mısınız, canım.

Bu makalede zamirlerde, fiillerde, sıfatlarda kullanılan hitap biçimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Hitaplar üzerine yapılacak daha ayrıntılı çalışmalar sonucunda ve farklı kaynakların taranması durumunda çeşitli hitaplara ulaşılabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i müze-düzlük (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri* (3. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Braun, F. (1988). *Terms of address*,. Berlin- New York- Amsterdam.
- Brown, R. ve Gilman, A. (1960). The Pronouns of Power and Solidarity. *Style in Language*. Wiley, 253-76 ; 435-49.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: türk dil kurumu.
- Gülensoy, T. (2005). *Türkçe El Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaörs, M. (1993). *Türkçenin Söz Dizimi Ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Kemal, O. (1956). *Arka Sokak* (1. Baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Keser, B. M. (2018). *Gürcüce ve Türkçe Hitap Biçimleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sokhumi Devlet Üniversitesi, Tiflis.
- Kokmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu .
- Mehmedoğlu, A. (2006). *Türkiye Türkçesinde Cümle Öğelerine Yeni Bir Bakış*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Rukhadze, N. (2002). სახე და თავაზიანობის ფორმები სოლიდარობის გამოხატვისას თანამედროვე ინგლისურ, ქართულ და რუსულ ენებში, *საენათმეცნიერო ძიებანი*, XII, თბილისი.
- Yoldaşev, A. A. (2012). Türk Dillerinde Sesleniş Sözcükleri (Çev.: Bahar Güneş), *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (0)48, s.441-446.